

Piotr Kowolik

Józef Pieter (1904-1989) : psycholog, pedagog, filozof : szkic biograficzny w 100-rocznicę urodzin

---

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (22-23), 385-392

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Kowolik

Józef Pieter (1904-1989) - psycholog, pedagog, filozof

(szkic biograficzny w 100-rocznicę urodzin)

Profesor Józef Pieter urodził się 19 lutego 1904 r. we wsi Ochaby koło Skoczowa na Śląsku Cieszyńskim. Jego ojciec, Józef, posiadał niewielkie gospodarstwo. Rodzinę utrzymywał w zasadzie z ciesielstwa. Matka, Alojza z d. Poloczek, pochodziła z rodziny małorolnych chałupników z Pruchnej. W 1914 r. rodzina Pietarów przeniosła się do Skoczowa. Tam Józef ukończył szkołę podstawową zwaną wtedy ludową oraz uczęszczał do tzw. szkoły wydziałowej. Od września 1916 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum Klasycznym (z łaciną i greką) im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. W gimnazjum ukończył nadobowiązkowo roczny kurs stenografii i poza gimnazjum półroczny kurs introligatorstwa. Uczył się języków obcych - francuskiego i angielskiego. Gimnazjum ukończył z odznaczeniem 28 czerwca 1924 r. Mimo kłopotów finansowych rodziny podjął w tym samym roku studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.¹ Studiował równoległe historię i filozofię klasyczną. W zakresie studiów filozoficznych odbywał dwuletnie seminaria u profesorów: Witolda Rubczyńskiego, Tadeusza Grabskiego i Władysława Heinricha. Uczęszczał także na zajęcia u profesorów Ludwika Piotrowicza, Jana Dąbrowskiego, Wacława Sobieskiego, Władysława Konopczyńskiego. Pracę doktorską napisał pod kierunkiem prof. W. Rubczyńskiego na temat filozofii wartości i jako student w dniu 6 marca 1928 r. uzyskał tytuł doktora filozofii. Formalnie studia ukończył w czerwcu 1928 r. jako nauczyciel szkół średnich w zakresie historii na podstawie źródłowej pracy napisanej pod kierunkiem prof. L. Piotrowicza - *Dzieje Cypru w starożytności aż do zdobycia wyspy przez Rzymian*.

Od stycznia do czerwca 1929 r. uczył historii i łaciny w Gimnazjum Miejskim w Żorach na Górnym Śląsku.² Podjął naukę na studiach magisterskich z pedagogiki w Krakowie. Był wtedy uczniem prof. Stefana Szumana, u którego napisał pracę magisterską na temat *Teoretycznych zasad konstrukcji i standaryzacji testów wiadomości*.

---

¹ W tym czasie istniały na Uniwersytecie Jagiellońskim tylko cztery Wydziały: Filozoficzny, Prawny, Medyczny i Teologiczny.

² J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, Cieszyn 1995, Tom II, s. 176 -177.

W 1931 r. rozpoczął pracę jako nauczyciel Seminarium Nauczycielskiego w Cieszynie, a jednocześnie prowadził ćwiczenia do wykładów prof. S. Szumana w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach. Dnia 1 września 1932 r. został asystentem S. Szumana w Katedrze Psychologii Pedagogicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Oprócz zajęć asystenckich na Uniwersytecie prowadził seminaria i wykłady w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach i w Państwowym Pedagogium w Krakowie u prof. Henryka Rowida.³

W 1935 r. otrzymał stypendium z Funduszu Kultury Narodowej na uzupełnienie studiów za granicą. Kolejno przebywał w Wiedniu (kontakt z Ch. Bühlerem, E. Brunswikiem, H. Thumbem - psychologami uniwersyteckimi), w Genewie (kontakt z J. Piagetem - badaczem psychologii rozwojowej i genetycznej teorii poznania).⁴ W Paryżu w Zakładzie Psychologii Stosowanej prof. J. Lahy wygłosił referat na temat: *Warunki środowiskowe a poziom umysłowy dzieci szkolnych*. W Londynie poznał prof. etnografii w Londyńskiej Szkole Ekonomiki - Bronisława Malinowskiego (krakowianina z pochodzenia) i Cyryla Burta, współtwórcę nauki o testach psychologicznych.

Po powrocie do kraju w 1936 r. objął stanowisko starszego asystenta u prof. Stefana Baleya (specjalisty z zakresu psychologii rozwojowej i wychowawczej) w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie (obecnie Akademia Wychowania Fizycznego). Równocześnie był wykładowcą w Instytucie Pedagogicznym Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie. Pod koniec 1936 r. ożenił się z Aldoną Herwy.

Habilitację uzyskał dopiero po II wojnie światowej (w październiku 1945 r.) w Poznaniu. Pod kierunkiem prof. S. Błachowskiego napisał rozprawę pt. *Korelacje między ilorazami inteligencji ogólnej a warunkami środowiska wychowawczego*, po której odbyła się cała procedura habilitacyjna.⁵

Podczas wojny tułał się po Polsce (Warszawa, Kraków). W 1945 r. przeniósł się do Katowic i zamieszkał przy ul. Damrota, a w 1965 r. przeprowadził się na ul. Armii Czerwonej (obecnie al. W. Korfatego). Był jednym z pierwszych organizatorów życia naukowego na Górnym Śląsku. Pełnił obowiązki dyrektora Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Zorganizował trzy kierunki studiów, uruchomił bibliotekę pedagogiczną, ośrodek poradnictwa pedagogicznego, rozpoczął akcję wydawniczą instytutu, powołując do życia czasopismo pedagogiczne „Demokracja i Wychowanie” wydawane później pod nazwą „Chowanna” i serię monografii pedagogicznych pt. „Biblioteka Nauczyciela”.

³ W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 1996, s. 212.

⁴ W. Goriszowski (red.), Jean Piaget - życie i twórczość (w 100 rocznicę urodzin wybitnego psychologa), Piotrków Trybunalski 1997.

⁵ A. Gąsiorowski (red.), Historia wychowania. Słownik biograficzny, Olsztyn 1994, s. 110.

Instytut Pedagogiczny został włączony do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w 1950 r. Prof. dr hab. J. Pieter rozpoczął intensywną działalność naukową, pisarską i organizacyjną. Brał żywy udział w pracach stowarzyszeń naukowych i oświatowo-kulturalnych (Śląsko-Dąbrowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Instytut Śląski, Towarzystwo Prewentoriów i Domów Dziecięcych, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Polskie Towarzystwo Psychologiczne Oddział w Katowicach).

Jesienią 1956 r. został rektorem WSP w Katowicach i profesorem nadzwyczajnym oraz kierownikiem Katedry Pedagogiki tejże uczelni. Tytuł profesora zwyczajnego otrzymał w 1962 r. Pod koniec 1967 r. czynił starania o przekształcenie WSP w Śląską Akademię Pedagogiczną. Projektu nie akceptował KW PZPR. Dziewiątego czerwca 1968 r. WSP została włączona do właśnie formalnie powołanego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

W 1957 r. współorganizował Śląski Instytut Naukowy, a w latach 1968-1974 Uniwersytet Śląski, będąc profesorem i dyrektorem powołanego Instytutu Pedagogiki. W 1974 r. przeszedł na emeryturę.

Za swe zasługi naukowe, dydaktyczne, organizacyjne i społeczno-oświatowe prof. dr hab. Józef Pieter otrzymał następujące odznaczenia: Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Komandorski Orderu Odznaczenia Polski, Krzyż Oficerski i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Zasłużony Nauczyciel PRL.

Prof. dr hab. Józef Pieter jest znany w kraju i wielu krajach świata jako wybitny naukowiec, humanista - filozof, historyk i psycholog - nauczyciel akademicki, twórca oraz organizator kształcenia kadr nauczycielskich dla potrzeb oświaty i szkolnictwa wyższego w Polsce.

Ten wybitny nauczyciel, syn Śląska Cieszyńskiego, związał prawie całe swoje twórcze życie z województwem śląskim, głównie z Katowicami. Swą pracą dydaktyczno-wychowawczą, naukowo-badawczą i społeczno-oświatową służył ziemi śląskiej. Przynosił jej sławy swoim bogatym i wartościowym dorobkiem piśmiennictwa naukowego. Był autorem 250 publikacji zwartych i artykułów w czasopiśmie specjalistycznych. Do najważniejszych dziedzin jego badań naukowych należały: psychologia nauczania i uczenia się, psychologia twórczości, historia psychologii, metodologia pracy naukowej, działalność pedagogiczna nauczycieli, szkoły, naukoznawstwo.

Gruntowne i wszechstronne przygotowanie naukowe pozwoliło J. Pieterowi na osiągnięcie w pracy nauczycielskiej i badawczej wysokiego poziomu, liczącego się w kraju i za granicą. Był to zarazem trwały wkład Autora do rozwoju naukowego Śląska w zakresie humanistyki, nauk społecznych i do ogólnego rozwoju kultury polskiej. W toku swej pracy nauczycielskiej w oświacie i szkolnictwie wyższym wykształcił i wychował ponad cztery tysiące uczniów i studentów. Przez 25 lat był naczelnym redaktorem ogólnokrajowego czasopisma pedagogicznego „Chowan-

na” wydawanego w Katowicach.

Zmarł w Katowicach dnia 3 marca 1989 r.⁶

Trudno jest ocenić działalność pedagogiczno-psychologiczną Józefa Pietera ze względu na to, że profesor był nie tylko pedagogiem i psychologiem, ale również metodykiem i naukoznawcą.

W każdej dziedzinie wykazał się trzeźwym i realnym jak na swoje czasy spojrzeniem na edukację i oświatę oraz problemy psychologiczne. Jego działalność naukowa wyraźnie związana jest z filozofią. Problemy naukowe rozważa w pozycjach pt. *Krytyka dzieł twórczych* (1948), *Nauka i wiedza* (1967), oraz w licznych artykułach.

Uważam jednak, że głównym obszarem całokształtu jego twórczości był człowiek jako istota społeczna. W podejmowanych przez niego problemach chodziło głównie o poznanie wszelkich uzależnień zjawisk fizjologicznych. Jako psychologa interesowały go szczególnie zagadnienia filozoficzne w rozwoju psychicznym. Reprezentował on krytyczny i konstruktywny stosunek do współczesnych mu koncepcji natury ludzkiej, co ujął w rozprawach *Mechanizm natury ludzkiej* (1939), *Natura ludzka* (1939), *Biografia ogólna* (1945) i *Życie ludzi* (1972). Natomiast kwestie zależności rozwoju psychicznego od całokształtu warunków życiowych zaznaczył w pracach: *Poziom inteligencji a środowisko* (1937), *Środowisko wychowawcze* (1972) i *Sporne problemy psychologii* (1975).

Oprócz tego profesor precyzował metody warunków i możliwości wychowania społeczniającego. Problematyka uczenia się nauczania, a także wyniki badań nad uczeniem się znalazły rozwinięcie w pracach: *Problematyka uczenia się i nauczania* (1967), *Egzamin obiektywny* (1969) oraz *Co to jest wiedza. Psychologiczna problematyka wiedzy osobistej* (1961).

Metodologia pracy naukowej była problemem, który towarzyszył nieodłącznie działalności badawczej J. Pietera i zaowocował następującymi pozycjami: *Z badań nad poprawnością prac naukowych* (1948), *Praca magisterska* (1955), *Ogólna metodologia pracy naukowej* (1967) oraz *Kwalifikowanie prac naukowych* (1975).

Profesor był członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych i Komitetu Naukoznawstwa PAN, Komisji Pedagogicznej i Komisji Socjologicznej Krakowskiego Oddziału PAN, Rady Naukowej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

W ciągu czterdziestu pięciu lat pracy nauczycielskiej wychował on spore grono uczniów, późniejszych nauczycieli. Natomiast w ciągu ponad czterdziestu lat pracy naukowo-badawczej i naukowo-pisarskiej zebrał obfity plon, głównie z zakresu pedagogiki i psychologii.

⁶ W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda (red.), *Słownik pedagogów polskich*, Katowice 1998; K.M. Czarnecki, *Pionierzy, współtwórcy i twórcy psychologii naukowej*, Kraków 2000, s. 178-179.

Na dorobek naukowy profesora składa się około 300 prac, w tym około 70 o charakterze pedagogicznym. Zawarte w nich poglądy dotyczą filozoficznych podstaw wychowania, ideałów wychowania uspołeczniającego, wyników i obiektywizacji oceniania uczniów, kształcenia usamodzielniającego, samokształcenia nauczycieli, wzajemnego wpływu nauczycieli i uczniów oraz integracji wiedzy osobistej.

Tak więc z całą pewnością Józef Pieter był jednym z najwybitniejszych polskich uczonych oraz wybitnym twórcą psychologii uczenia się i nauczania.

Wkład profesora w postęp pedagogiki w odniesieniu do dzieł Johna Deweya zaznaczył się, gdy był on młodym adeptem filozofii i historii.⁷ Wtedy też zwrócił on uwagę na zagadnienia filozofii wartości i etyki oraz kwestie pedagogiczne, głównie metody oceniania wiedzy.

Twórczy wkład profesora zaznaczył się w pracach dotyczących osobowości ucznia, charakterystyki zależności rozwoju i poziomu inteligencji od warunków środowiska społecznego. Jego publikacje ukazujące się w II RP wykorzystywane były na ćwiczeniach i seminariach z zakresu psychologii i pedagogiki. Dotyczyły one głównie badań nad metodami porównawczymi, analizami ocen oddziaływania środowiska wychowawczego na terenie całej Polski. Badania te przeprowadził w trzydziestu miejscowościach byłego województwa katowickiego, a ich wyniki opublikował na łamach „Chowanny” w 1936 roku.

Istotnym i nowatorsko ważnym tematem były badania eksperymentalne nad przejawami strachu i odwagi u dzieci szkolnych. Do problematyki tej powrócił po II wojnie światowej wiążąc ją z moralnymi aspektami odwagi cywilnej w specyficznych wówczas warunkach politycznych. Profesor zawsze zachowywał postawę pracownika nauki w nie zawsze łatwych sytuacjach politycznych.

Swoje bogate doświadczenie pedagogiczne gromadził na uczelniach wyższych, na których pracował. Były to: Akademia Wychowania Fizycznego (AWF) w Warszawie, gdzie przeprowadził badania na temat pomiaru uzdolnień motorycznych, specyficznych układów między uzdolnieniami fizycznymi a intelektem. Oprócz tego profesor pracował w Wyższej Szkole Pedagogicznej (WSP) w Katowicach oraz na Uniwersytecie Łódzkim.

Bardzo istotnym twórczo tematem były zagadnienia związane z biografiami ludzimi. Wydał on na ten temat pozycję *Biografia ogólna. Rzecz o nauce niezbędnej, lecz nieistniejącej*. Wskazał w pozycji tej, że „człowiek jest ciągle jeszcze istotą nieznaną...”. Do cennych opracowań profesora należy także wydany w 1963 roku *Słownik Psychologiczny*, który był pierwszą tego typu pozycją w Polsce. Służy on także i dziś jako cenne oraz ważne źródło tego rodzaju informacji.

Bardzo ważny był i nadal jest wkład J. Pietera w psychologię uczenia się, dydak-

---

⁷ W. Bobrowska-Nowak (red.), Prof. zw. dr hab. Józef Pieter. *Działalność i dzieła*, Katowice 1999.

tykę oraz teorię i praktykę wychowania. Należy tu także dodać, jaki wpływ miał profesor na problemy doskonalenia pracy wychowawczej i dydaktycznej. Inicjowały one do pracy nauczycieli i wychowawców pozwalając na rozróżnienie karności represyjnej i karności uspołeczniającej, skłaniając ich do głębszej samokontroli i doskonalenia pracy dydaktyczno-wychowawczej. Ważne wskazówki na ten temat zawarł w czasopismach pedagogicznych: „Chowanna”, „Nowa Szkoła”, „Zaranie Śląskie”, „Nauczyciel i Wychowanie”, „Nauka i Wiedza” itp.

Profesor przyczynił się do rozwoju metodologii prac naukowych. Publikacje dotyczące tej kwestii ukazały się po 1945 roku. Do nowatorskich prac możemy zaliczyć: *Z badań nad poprawnością prac naukowych* (1948), *Krytyka dzieł twórczych* (1948), *Praca naukowa* (1957) oraz *Ogólna metodologia pracy naukowej* (1957). Jak profesor sam wspomina, dziedziną tą się zajął głównie z uwagi na kształcenie młodych kadr naukowych.

Józef Pieter był organizatorem sesji naukowych skupiających uwagę na problemach wychowania w szkolnictwie wyższym. Sesje te miały charakter międzyuczelniany.

Postacią, która na trwałe wpisała się w krajobraz nauki polskiej, głównie na Śląsku, był niewątpliwie prof. dr hab. Józef Pieter. Był on uczonym, organizatorem życia naukowego w Katowicach, niestrudzonym orędownikiem Uniwersytetu na Śląsku, wychowawcą wielu psychologów i pedagogów w Polsce, a przede wszystkim w byłym województwie katowickim.

W twórczości naukowej profesora można wyróżnić pięć podstawowych nurtów, są to:

- **nurt filozoficzny** - powstały tu następujące prace Józefa Pietera:

O pochodzeniu filozofii (1939), *Mechanizm natury ludzkiej* (1939), *Natura ludzka* (1938), *Psychologia filozoficznego światopoglądu młodzieży* (1933);

- najważniejszy, **nurt psychologiczno-pedagogiczny**, w którym ukazały się takie prace profesora, jak: *Analiza i krytyka teorii doświadczenia J. Deweya i Tworczość pedagogiczna J. Deweya*.

Były to pierwsze poważniejsze prace Józefa Pietera, które zostały wydane na początku lat trzydziestych. *Strach* (1938), *Odwaga* (1938), *Co to jest wiedza (psychologiczne problemy wiedzy osobistej)* (1962), *Krytyka dzieł twórczych* (1948), *Psychologia nauki* (1971), *Psychologiczne podstawy samokształcenia* (1963), *Psychologia uczenia się* (1961), *Egzaminy w szkole wyższej* (1960), *Egzamin obiektywny* (1973), *Nowe sposoby egzaminowania* (1948), *Przedmiot i metoda psychologii* (1963), *Recepcja treści lektury* (1958), *Czytanie i lektura* (1967), *Epistemologiczne problemy psychologii* (1965), *Sporne problemy psychologii* (1969), *Sprawa trudności w nauczaniu* (1957), *Studium strachu* (1964), *Poziom inteligencji a środowisko* (1937), *Ocena wartości* (1973), *Historia psychologii* (1972), *Słownik psychologiczny* (1963), *Wiedza*

osobista. Wprowadzenie do psychologii wiedzy (1993, wydano po śmierci profesora). Z powyższego przekazu wyłania się postać J. Pietera, człowieka zainteresowanego wieloma problemami z zakresu filozofii wychowania, naukoznawstwa i psychologii ogólnej. Widoczny jest tu wpływ uczonych z kręgu psychologów eksperymentalnych skupionych wokół idei: W. Wundta, K i Ch. Büchlerów, E. Brunswik, H. Thumb, J. Piageta, L.M. Lahy, H. Bart i wielu innych;

- **nurt koncepcji metodologicznych**, tu profesor opublikował książki na temat rozważań naukoznawczych: *Ogólna metodologia pracy naukowej* (1967), *Praca naukowa* (1960), *Psychologia nauki* (1971), *Krytyka ocen i recenzji prac naukowych* (1978). Prace te już od wielu lat stanowią podstawowy podręcznik, którym posługiwali się magistranci i doktoranci, podnosząc poziom swej wiedzy;
- **podręcznikowy charakter wybranych dzieł psychologicznych** profesora został zawarty w cyklu prac kilkakrotnie wznawianych dla potrzeb studentów. Należą tu: *Psychologia ogólna*, *Psychologia społeczna*, *Psychologia humanistyczna*, *Psychologia jako nauka* (1947) oraz *Historia psychologii* (1958-1974);
- ostatnim przedstawionym tu **nurtem jest refleksja na temat ludzkich motywów działania**. Zaliczamy do nich następujące pozycje profesora: *Życie ludzi* (1938), *Biografia ogólna* (1946), *Sprawa genialności i twórczości oryginalnej* (1946), *Krytyka dzieł twórczych* (1948) oraz *Czasy i ludzie* (1985). Tymi pracami Józef Pieter wraca na teren wcześniejszych refleksji filozoficznych i częściowo naukoznawczych.⁸

Specyficzny dla wielu opracowań profesora jest niewątpliwie dominujący w nich encyklopedyzm informacji oraz aktualizowanie ich przez ciągłe wzbogacanie nowymi danymi. Dotyczy to zwłaszcza podręczników z zakresu historii psychologii i psychologii ogólnej.

Bardzo ważną dziedziną działalności w życiu J. Pietera było kształcenie i samokształcenie nauczycieli. Jej początków można się doszukać we współpracy w tworzeniu Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w latach poprzedzających II wojnę światową, w zapraszaniu do współpracy wybitnych pedagogów i psychologów. Po wojnie profesor reaktywował uczelnię, starał się pozyskać kadrę o wysokich kwalifikacjach, co pozwoliło w krótkim czasie by WSP stała się uczelnią akademicką. Profesor współpracował aktywnie z wieloma ośrodkami akademickimi w kraju, tworząc i obejmując katedry psychologii i pedagogiki. Jako rektor tej uczelni zadbał on o jej właściwy poziom naukowy oraz o szczegółowe podnoszenie kwalifikacji młodszych pracowników naukowych. Zapewniło to nie tylko wy-

⁸ K. Czarnecki, P. Kowolik, Józef Pieter (1904-1989) - naukowiec, filozof, humanista, psycholog. „Kronika Katowic” 1999, Tom VIII, s. 315.

soki poziom, ale i właściwe podejście do dyscypliny studiów. W latach 60 i 70-tych na zaproszenie rektora Józefa Pietera odbywały się regularnie w Katowicach spotkania z wybitnymi przedstawicielami nauk humanistycznych. Była to też forma doskonalenia zawodowego.

Profesor Józef Pieter był osobowością, której się nie zapomina, był autentycznym mistrzem w działalności naukowej.

Summary

The author presented on the pages of this study the biography of Józef Pieter, Full Professor Ph.D., a famous psychologist, pedagogue, philosopher and organizer of teaching staff training in Silesia and not only in Silesia. The essay was written on the occasion of the one hundredth birthday anniversary of the scientist. Furthermore, the author made a characteristic of the significant scientific output which oscillated around the following trends:

- methodological concept trend,
- trend of human activity motives,
- philosophical trend and the most important one,
- psychological and pedagogic trend.